امکان تطبیق ضمان در ربات با مسأله حق الجنایه در عبد

بحثی که مربوط به ما می‌شود، این است: اولین جلسه‌ای که پارسال این مباحثه شروع شد، یکی مثالی زدم و گفتم تا آخر مباحثه، ما به دنبال این هستیم که مبادی آن را صاف کنیم. اولین مثال چه بود؟ مثالی که محور قرار دادیم این بود... - بعضی‌ها می‌گویند چرا مخلوط کردید! ما مخلوط نکردیم؛ ما مثالی را انتخاب کردیم که مربوط به نهایت بحث است و می‌خواهیم بحث‌ها به‌سوی آن برود - گفتیم چیزی را که هنوز محقق نشده، فرض می‌گیریم. هوش عمومی هنوز نشده است؛ دارند خیلی تلاش می‌کنند. فرض می‌گیریم که هوش پیشرفت می‌کند و تلفیقی بین پیشرفت هوش مصنوعی و رباتیک می‌شود. بعد یک رباتی می‌آید که در صنعتی که در آن به کار بردهاند هوش عمومی، فعال است و فرض گرفتیم در هوش مصنوعی‌ای که در این ربات فعال است، هوش مصنوعی قابل آموزش است؛ «Machine learning»؛ یعنی یادگیری ماشینی در آن اعمال شده است و الگوریتم‌ها را یاد می‌گیرد. و باز اضافه کردیم که یادگیری نظارت نشده است؛ می‌خواستیم کاملاً فروضی را در نظر بگیریم که مسأله فقهی، خودش را به‌خوبی نشان دهد. ربات است با هوش مصنوعی نظارت نشده، که با یادگیری ماشینی، خودش راه‌های انجام کاری را کشف می‌کند و خودش یاد می‌گیرد.

عرض کردم فرض می‌گیریم این ربات هست، آن را ساخته‌اند و می‌فروشند. این ربات، خودش قتل و سرقت ماشین را یاد گرفت. این رباتی که خودش یاد گرفته و اصلاً راهی را هم یاد گرفته که خود سازنده ربات و برنامه‌نویس هم بلد نبودند و تعجب می‌کنند که چطور این را یاد گرفته است! خودش الگوریتم سرقت ماشین را یاد گرفت، به نحوی که اقدام می‌کند و با اسلحه‌ای هم که دارد، مالک را می‌کشد و ماشین را می‌برد. اینجا آلآن حکم شرعی‌اش چیست؟ چه کسی ضامن است؟

با این مقدمات از پارسال تا به آلآن آمده است، من عرض می‌کنم یکی از نزدیک‌ترین مواردی که در فضای فقه خیلی تناسب با آن دارد، همین جنایت عبد است. ولذا گفتم کلمه ربات در لغت کشور چک به معنای بنده است که «slave»، معادل انگلیسی آن بود. آنها به کلمه «slave»، بنده می‌گفتند؛ پیشکار، مزدور. تازه مزدور هم نیست، چون مزدی به او نمی‌دهند، مگر این‌که ضوابط بعدی پیش بیاید.

آیا این حرف درست است که اگر فرض گرفتیم که چنین رباتی با آموزش نظارت نشده، محقق شود و بعداً به آقایان صاحب فقه عرضه کردند که چه کسی ضامن است، ما بگوییم اینجا شبیه عبد است؟ چه بسا بعضی از وقت‌ها چه ربات‌های بسیار گران‌قیمتی می‌شوند؛ چون خیلی در آنها کار می‌شود و باید گران بخرند. ما می‌گوییم قاعده اولیه این است که اولین چیزی که حق قتل و قصاص تعلق می‌گیرد، به خودش است. این آلآن دیگر برای شرکت نیست. بعداً به قیمتش هم می‌رسیم. در عبد، بحث است و فقها دارند. جالب این است که همه اینها در فقه هست و ما ابتدا به ساکن به یک فضای مبهم نیامده‌ایم. فقها ده‌ها فرع برای اینها دارند؛ قیمتش کمتر است، بیشتر است و

... که ممتّع بودن بحث را نشان می‌دهد.

آیا این قیاس یا استحسان است؟ یا نه، یک صغرایی از ادله تعلق حق الجنایه به رقبه عبد است؟ اگر استحسان و قیاس بود آن را کنار می‌گذاریم. اما اگر از ادله تعلق حق الجنایه به رقبه عبد تنقیح مناط کردیم و دیدیم آن‌هایی که آنجا بود، در اینجا موجود است، ما می‌گوییم اولین چیزی و مالیتی که ضمان در آن می‌آید، خودش است. قصاصش را بعداً بحث می‌کنیم. چون می‌دانیم در قصاص هم ولی دم مختار است، ولی شارع اصلاً نگفته که او را قصاص کنید. حکم فقهی، این است. جالب این است که در حر می‌گوییم اگر قصاص کردی، کردی، اما تو نمی‌توانی به ولی جانی الزام کنی که من نمی‌خواهم بکشم و می‌خواهم دیه بگیرم. اگر جانی برای قصاص حاضر شد، ولی دم اختیار ندارد که بگوید من نمی‌خواهم قصاصت کنم و دیه بده. قتل عمد است و وقتی برای قصاص حاضر شد، نمی‌تواند بگوید دیه بده. بله، می‌توانید بر دیه صلح کنید. به خلاف عبد. خیلی جالب است. یعنی عبدی که عمداً کشته، اینجا مالک کنار می‌رود و حق به رقبه تعلق می‌گیرد و ولی دم حتما لازم نکرده که بگوید می‌کشم. اختیار، دیگر با او است. بخواهد، می‌کشد و بخواهد، می‌گوید من نمی‌کشم ولی عبد من باش.

آیا اینجا می‌تواند بگوید این ربات برای ما است؟ یا مثلاً اگر تشخیص داده که این ربات از آن ربات‌هایی است که الآن باید محو بشود، می‌گوید من الآن این ربات را محو می‌کنم تا بعداً از این کارها نکند. چرا؟ چون تحت آموزش نظارت‌نشده جلو رفته و ما برنامه داریم که ربات‌های نظارت نشده را محو کنیم. این یکی از آن موارد است. من به‌عنوان مثال عرض می‌کنم. می‌خواهم راه باز بشود. اگر استحسان و قیاس باشد که هیچ، اما اگر این استظهار را سر رساندیم و مصداقش بود، شاید بتوانیم بگوییم حکمش این است.

والحمد لله رب العالمین

بازبینی #2
ایجاد شده 23 اوت 2025 14:38:47 توسط ... .
به روزرسانی شده 2 اکتبر 2025 12:25:04 توسط ... .